

toneelgroepamsterdam

Een filosofisch nagesprek

In elk mens woont de waarheid, maar niet volledig
– Socrates

Leerlingen ontwikkelen hun denkbeelden en identiteit. Het leren kennen van mensen met een andere levensinvulling en ideologie zet hen aan tot nadenken over hun eigen opvattingen. Het voeren van een filosofisch nagesprek kan een verrassende, leerzame verdieping geven aan het voorstellingsbezoek. Dit stappenplan geeft docenten handvatten om een groeps gesprek op te starten.

Achtergrondinformatie

Wat is filosoferen?

Filosoferen is het kritisch bevragen van elkaars vanzelfsprekendheden, vanuit verwondering, in de hoop op verandering.

Wat is een goede filosofische vraag?

1. Een filosofische vraag is kritisch, de vraag stelt een bepaalde vooronderstelling in twijfel vanuit een argwaan, een niet willen aanvaarden dat er één juist, onveranderlijk en een eeuwig antwoord zou bestaan. In die zin is een filosofische vraag prikkelend en vaak aanstootgevend.
2. De vraag is meerduidig; de vraag is niet te beantwoorden vanuit een bepaalde wetenschappelijke discipline en er zijn meer antwoorden mogelijk.
3. De vraag is radicaal en fundamenteel. Een filosofische vraag is geen vraag naar een mening, maar de vraag be vraagt fundamenteel, de essenties van de mens, de wereld en de samenleving.
4. De vraag is existentieel: een filosofische vraag is een vraag die over mensen gaat.

Aandachtspunten

- Er is 1 gespreksleider, meer begeleiders zorgen voor verwarring.
- De gouden regel: de begeleider van het gesprek heeft een 'niet wetende' houding en is neutraal; wat de begeleider vindt is in het filosofisch gesprek niet belangrijk!
- Samen begrippen omschrijven: de begrippen binnen het gesprek en de stellingen moeten eerst helder zijn; ga na of iedereen onder een bepaald begrip hetzelfde verstaat. Daarom is starten met definiëren belangrijk.
- Jongeren hebben de neiging snel af te dwalen; vraag hen wat de laatst gestelde vraag was, of het laatste aangehaalde argument. Breng het gesprek terug naar de kern.
- Rust & orde; dien je als gespreksleider strikt te bewaren.
- Wees aandachtig voor non-verbale signalen; niemand hoeft te spreken als hij of zij niet wil en anderzijds moet iedereen die wil bijdragen aan bod kunnen komen
- Als het filosofische gesprek enkel gaat over eigen ervaringen, moet de begeleider dit anekdotische niveau doorbreken. Dit kan aan de hand van de vragen die beschreven zijn bij stap 6. Zoek de vooronderstelling op in de anekdote en benoem deze.

Stappen

1. Voorbereiding

Bereid een vragenlijst voor, met startvragen, stellingen en doorvragen. Bijvoorbeeld:

Startvraag: *Kan je iemand die jou onrecht heeft aan gedaan ooit nog vertrouwen?*
Stelling: *Wanneer eens het vertrouwen is geschaad, komt dat nooit meer goed.*
Doorvraag: *Wat is vertrouwen?*

2. Voorbereiding ruimte

Zet stoelen voor [het aantal deelnemers + 1 gespreksleider] in kringvorm.

3. Inleiding en spelregels

Vertel de groep dat jullie gaan filosoferen over thema's uit de voorstelling.

Deel de volgende spelregels met de groep:

- iedereen weet evenveel
- je mag alles zeggen wat je denkt, indien je onderbouwt waarom je dat denkt
- luister naar anderen
- je mag zwijgen als je dat wilt, maar blijf actief en 'aanwezig'

4. Gespreksvoering: start- en doorvragen

Het gesprek kan van start gaan: stel de startvraag.

Gedurende het gesprek stelt de begeleider (door)vragen die het gesprek op gang houden en evt. richting geven. Ook kan tussentijds een stelling geponeerd worden.

Er zijn verschillende soorten (door)vragen:

Vraag naar definitie:

Deze vraag is letterlijk de vraag naar de definiëring van begrippen. Deze vraag helpt om het gesprek af te bakenen en is vaak de startvraag van een filosofisch gesprek. Bijvoorbeeld: 'Wat is macht?'

Vraag naar argumentatie:

De vraag naar argumentatie is simpelweg de vraag naar een verduidelijking van een antwoord. Het sluit aan op een van de vier basis gespreksregels. Bijvoorbeeld: "Leg eens uit?" of "Wat bedoel je met die stelling?".

Het filosofisch gedachte-experiment:

Bij het filosofische gedachte-experiment wordt een vanzelfsprekendheid in twijfel getrokken en ontkend. Daarna wordt er gefantaseerd vanuit de aanname dat het tegenovergestelde waar is. Bijvoorbeeld: *Bomen kunnen niet praten*. Een vraag kan zijn: 'Stel je voor dat bomen wel zouden praten, wat zouden ze dan vertellen?'

De vraag naar het hypothetische alternatief:

Bij het hypothetische alternatief wordt een vanzelfsprekendheid in twijfel getrokken door te onderzoeken of het mogelijk is dat de vanzelfsprekendheid onwaar zou kunnen zijn. Bijvoorbeeld: In de gevangenis ben je niet vrij. De vraag naar het hypothetische alternatief zou hier kunnen zijn: 'Is het mogelijk dat je in de gevangenis toch vrij bent?' of 'Is het mogelijk dat je buiten de gevangenis ook onvrij bent?'

5. Afsluiting

Je kunt het gesprek op/om verschillende manieren afsluiten:

- de vooraf gestelde tijdslimiet verloopt
- de cirkel is rond: de deelnemers zijn opnieuw beland bij het beginthema
- de filosofische inspiratie of concentratie van de deelnemers raakt uitgeput

6. Samenvatting

Vat het gesprek samen of laat een van de deelnemers kort maar krachtig de essentie van het gesprek formuleren.

7. Evaluatie (max 10 min.)

Evalueer het gesprek met een meta-gesprek over het gesprek. Dit kan bijvoorbeeld gaan over hoe de fases en ontwikkeling in het gesprek, of over hoe de deelnemers met elkaar zijn omgegaan en al dan niet aan bod kwamen tijdens het gesprek.

Bronnen

Janssens, D. (2010). *Het Filosofencafé*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant

Zijlstra, O. (2007). *Wat doet die rode vlek daar linksboven – inleiding in de esthetica*. Arnhem: Terra

Lodewijks, I., Smilde, W. en Wiggers, M. (2015). Hand-out *Een filosofisch groepsgesprek*. Toneelgroep Amsterdam, afdeling Educatie.